

LUKIŠKIŲ AIKŠTĖJE RUDENINIAI RŪKAI

Arvydas Každailis, 2017 m. spalio 6 d.

Laikas bėga. Netrukus bus pristatyta „sutvarkyta“ aikštė. Tiesa be skulptūrinio akcento, kuris, esą, bus pastatytas vėliau. Koks, kada? Visa viltis ŠMC konkursas. Gal jis pateiks genialų Valstybės aikštės projektą? Viešoje erdvėje kalbama tik apie skulptūrą, tarsi ji išspręstų visas aikštės problemas, esą skulptoriai kalti, kad „nesugeba nulipdyti arklio“, tarsi ne architektūra čia svarbiausia ir pagrindinė.

Matant akivaizdų 1999 metų Aukščiausios tarybos nutarimo dėl Lukiškių aikštės paskirties ir funkcijų nepaisymą įsimintini teisininko Liudviko Narcizo Rasimavičiaus Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos akto dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo signataro (Lietuvos žinios, 2017 07 31. „Lukiškių aikštė ir Lietuva“) argumentuoti teiginiai apie Lukiškių aikštės svarbą tarpe kitų nepriklausomybę įtvirtinančių dalykų. Juose teigiama, kad meninėmis priemonėmis atkuriant ar sukuriant naujus nepriklausomos Valstybės simbolius užsakovu yra Valstybės Suverenas-lietuvių tauta, kad Lukiškių aikštė ir Vilnius, kaip sostinė, yra ne savivaldybės, ne vyriausybės, o visos lietuvių tautos nuosavybė ir Lukiškių aikštės tinkamas sutvarkymas yra Suvereno reikalavimas, išimtas iš savivaldybės ar šalies vyriausybės jurisdikcijos ką nors daryti kitaip.

2015 metų birželio 26 Valstybės premjerui Algirdui Butkevičiui ir kultūros ministrui Šarūnui Biručiu buvo pateiktas 33 patriotinių organizacijų pasirašytas dokumentas dėl aikštės pertvarkos ir valstybės herbo, kaip pagrindinio Valstybės aikštės simbolio dokumentas. Ar galime šį dokumentą laikyti atstovaujančiu Valstybės suverenui-tautai? Manychiau, kad taip. Ten nurodoma, kad aikštė formuojama ne vien atkūrimo šimtmečiui, ne vien rezistentams, bet visiems žuvusiems už Lietuvos valstybę, kuri yra visų mūsų namai.

Nors pagrindinis Valstybės aikštės simbolis yra herbas, formuojant Valstybės aikštę konsultantai iš Lietuvos heraldikos komisijos prie Valstybės Prezidento per visą dvidešimties metų istoriją nebuvo kviečiami. Jau pusė metų kai darbai aikštėje vyksta tyliai, viešai nepristačius oficialaus pertvarkos projekto. Jie vyksta pagal neoficialų, vis dar besikeičiantį ir papildomą naujais objektais architekto Gintaro Čaikausko projektą. Daroma viskas, kad būtų neįmanoma grįžti atgal. Situacija darosi neskaidri ir nesuprantama. Ją įvardinčiau kaip šliaužiančia valdininkų savivale.

Valstybės aikštė turi aiškų ir vienintelį, aiškiai įvardintą, Valstybės herbo simbolį. Per paskutinį šimtmetį susiformavusi Lukiškių aikštės prigimtis simetriška ir turi aiškią ašį nuo Aukų gatvės su joje esančiais paminklais iki 1863 metų sukilimo vadų memorialo ir šv. Jokūbo bažnyčios. Jos erdvėje puikiai įsirašo pagrindinė Lietuvos Valstybės aikštės idėja. Ji sakrali, nes tik ji, bendru tautos sutarimu, sudaro tautos darnaus gyvenimo ir išlikimo galimybes. Čia, kaip ir šventovėse nuo seniausių civilizacijų iki krikščioniškų, pagrindinis simbolis centre ir ant ašies. To nepaisant nuvertiname pačią idėją ir ją prarandame. Formuojant Valstybės aikštę sutampa dvi sąlygos: centrinė aikštės prigimtis ir centrinė Valstybės aikštės idėja. Tat kodėl, nežiūrint aikštės prigimties, nežiūrint 1999 metų Aukščiausiosios tarybos nutarimo, aikštė formuojama asimetriška? Kodėl reprezentacinėje, o ne rekreacinėje, aikštės dalyje ardoma jau įrengta kieta danga ir įrenginėjamas dovanotas sensorinis fontanas?

O kas bus jei kas nors ateityje dar ką nors padovanos? Vietos gal ir užteks, tik rezultatas bus ne architektūrinis ansamblis, bet antri Gariūnai miesto centre. Darbai bus atlikti, pinigai išleisti ir kelio atgal neliks. Ar tokioje įvykių sekoje, kai pagrindinė Valstybės simbolika atsidurs aikštės šone, o kitame šone fontanas, galėsime ją vadinti ją Valstybės aikšte? O kur bus memorialas visiems žuvusiems už Lietuvą su amžinąja ugnimi, kur garbės sargyba, kur vyks jos ceremonias? Ar ir toliau, kad padėti gėlių, svečiai bus vežami į Karių kapines? Ar matydami realistinę raitelio skulptūrą ją suvoksime kaip Valstybės herbo, bet ne konkretaus karžygio, simbolį? Būkime realistai, jei darbai vyksta be idėjos, tai ir rezultatas liks beidėjinis. Jau praėjo virš dvidešimties metų kai veržlūs valdininkai, ar aktyvistai neturintys nei idėjos, nei profesionalumo nei pilietiškumo kelia chaosą. Vargu ar gali ką nors šioje situacijoje pakeisti jau publikuoti Šiuolaikinio meno centro konkurso rezultatai. Visi jie daugiau, ar mažiau paklūsta aikštėje „susiklosčiusioms“ realijoms. Nejučia imi prisiminti sąmokslą teoriją: KAM VISA TAI NAUDINGA? Ar tik atskirų asmenų ambicijoms, ar pateisinti vėjais paleistus milijonus, ar dar kam nors?

Seku visus vyksmus Lukiškių aikštėje ir apie ją. Antradienį, spalio 3 dieną Edmundo Jakilaičio Aktualijų studijos laidoje dalyvaujant Kultūros ministrei Lianai Ruokytei, istorikui Edmundui Bumblauskui ir tarpdisciplininių menų atstovui Deimantui Narkevičiui buvo pristatyti vaizdu ir žodžiu penki laimėję konkursą preliminarūs Lukiškių aikštės pertvarkymo į Valstybės reprezentacinę aikštę projektai. Kviesti laidos dalyviai atstovavo konkurso organizatorius, kartu ir konkurso žiuri komisiją, todėl jų tikslas- pateisinti patį konkursą ir jo rezultatus. Kaip pasakė ministrė, svarbiausia, kad konkursas būtų skaidrus. Kadangi rodomi projektų vaizdai buvo neišbaigti, neryškūs ir neparuošti TV rodymui, jų pristatymas buvo daugiau žodinis. Nežiūrint optimistinės ministrės nuotaikos išpūdis liko miglotas: projektuose valstybės herbo, ar jo simbolio nepastebėjau, bet kalbose tai buvo pagrindinė tema. Ką gi, ir tai gerai. Tiesa, Valstybės herbas buvo minimas pagal istoriko, profesoriaus E. Bumblausko supratimą: Vytis pagal XIX a. vertimą iš lenkų kalbos „vytis, vaikyti“, kur kažkas kažką vejasi. Žinotina, kad Lietuvos herbas vienas seniausių valstybės herbų Europoje įprasminančių brandų valdovą gebantį apginti savo šalį. Gaila, kad istorikas šią istorijos sritimi mažai domėjosi, bet viešai kalba ir žemina skulptorius dėl neprofesionalumo. Apie tai esu rašęs: herbinės figūros Europos heraldikoje neskranda ir nelaksto. Toks klaidingas požiūris į Valstybės herbą paplitęs ir visuomenėje. Jis lėmė eilės konkursuose dalyvavusių architektų ir skulptorių nesėkmes. Jų neteisina, reikėjo patiems pasidomėti, ne tik klausyti nurodymų. Ne paslaptis smukęs pagrindinių dailės disciplinų ir bendro humanitarinio paruošimo lygis Dailės akademijoje. Ne paslaptis dėl to sumenkęs dailininko prestižas visuomenėje, o ypač valdančiųjų sluoksniuose. Tačiau, net ir dabar Lietuvos skulptoriai vis dar pajėgūs sukurti paminklus tiek Basanavičiui, tiek Lukiškių aikštei. Reikalingi tik aiški idėja, kūrėjo asmenybė, viešumas, dialogas ir pinigai. Šiandien viešojoje erdvėje pateikiamos pagrindinės vartotojų visuomenės vertybės: laisvė ir saviraiškos galimybės, bet mažai kalbama apie asmenybę, idealus ir atsakomybę, tarsi saviraiška be ribų ir atsakomybės stokos netampa destruktivia.

Gaila, kad minimoje TV laidoje Kultūros ministrė klaidingai pateikė teiginį, kad negalima iš Valstybės herbo etalono kurti tūrinę skulptūrą kaip mano teiginį. Esu teigęs ir net pats dalyvavęs paskutiniame konkurse, vedamas idėjos, kad Valstybės herbas, kaip pagrindinis idėjinis aikštės simbolis, negali būti žemai pastatyta realistinė raitelio skulptūra, kuri reikštų tik

konkretų karvedį, tuo labiau ją statyti aikštės šone, bet tai nereiškia, kad negalima erdvinė Valstybės herbo figūra pagal bet kurią istorinę jo formą. Toks tikrasis mano teiginys.

Naivu tikėtis, kad visuomenė ar valdininkai suformuos aikštę ir pastatys paminklą, nes užduotis yra plastikos, arba dailės ir architektūros ir jų specialistų sfera. Tai jų diskusijų sfera. Mintis, kad visuomenė išrinks ir pritars dar patobulintiems konkurso rezultatams mažų mažiausia yra naivi, jei ne klastinga, primetant sąlygą, kad spęs pusė balsų komisijos, pusė visuomenės, darosi aišku kas laimės. Tarpe penketo silpnų projektų, Gintaro Čaikausko projektas lyg ir stipresnis, spėju, kad tokiu sprendimu būtų pateisintos ir šiam projektui išleistos lėšos. Neatsakingas ir besaikis kalbėjimas nenumatant rezultato tokia svarbiame tautai projekte, valdininkų naudojimas valdžia, neturint reikiamų kompetencijų ir pačių kūrėjų pilietiškumo stoka tai priežastys jau virš 20 metų besitęsiančios, Lukiškių aikštės pertvarkos. Rodyti televizijos ekrane idėjiniai projektai tai tik patvirtina. Projektai liudija, kad atrinkti jie tik todėl, kad neprieštarauja susiklosčiusiai aikštės situacijai, kuri, neturint oficialaus projekto, kainavo tris milijonus aštuonis šimtus tūkstančių eurų. Apie jų tinkamumą įprasminti Lietuvos valstybingumą tuščia kalba, kadangi akivaizdus ne tik heraldikos, bet ir formų simbolikos nežinojimas. Tiek aikštės asimetrija, tiek baseinėliai su vandeniu (simboliškai reiškiančiu takumą ir beformiškumą), tiek dvi didelės juodos dėžės su foto ir video, tiek spalvotais herbo kryžiais grįsta aikštės danga ir gulintis ir šviečiantis didelis herbo kryžius, kurie matomi tik iš aukštai, nerodo nei profesionalumo, nei patenkinamos kokybės. O valstybės herbo, ar jo simbolio, projektuose iš viso nėra, nors laidoje apie jį laidoje buvo kalbama daugiausiai.

Konkurso tvarka esu laimėjęs visų Valstybės simbolių projektus. Kadangi pagrindinis aikštės pertvarkos objektas ir simbolis yra Valstybės herbas aš, kaip pilietis ir dailininkas, valstybės aikštės idėjos realizavimo seką matu taip:

- a) visuomenė, kaip Valstybės suverenai, nori ir pateikia Valstybės aikštės reikmę,
- b) valdžios struktūros nurodo vietas ir idėjas formuojus specialistus,
- c) jie, konkurso tvarka, atrenka kūrinio projektą geriausiai atitinkantį suvereno norus,
- d) projekto autorius, arba kolektyvas, sukuria kūrinį – vieningą aukštės ansamblį vertą Lietuvos ir jos sostinės Vilniaus.

Ir čia nereikia išradinėti dviračio. Tereikia pasinaudoti senutės Europos patirtimi šioje srityje ir padaryti tai ko nepadarėme, nes negalėjome padaryti per paskutinius šimtmečius. Esame daug praradę, taip pat ir žinojimą. Nesakau kopijuoti, pakartoti, ar sekti praėjusių amžių stilistika, bet nepritariu saviveiklai ir žaidybiniams blizgučiams Valstybės aikštėje: fontanams, sensoriams, mirgančioms lemputėms ir kitiems laikiniems efektams tinkantiems rekreacinei aikštei. Valstybės stabilumo raiška – stabilios medžiagos.

Na, o baigiant norisi paklausti, o kaip su procesus įtakojančių ir sukūrusių chaosą valdininkų kostiumais? Ar jie liks švarūs? Žinoma, atsakymas bus: TURIM, KĄ TURIM. Ir atsakingų už rezultatą nebus. Bus net pažymėti garbūs iniciatoriai ir autoriai. Gaila. Bet, ką gi, vartotojų visuomenei - vartotojiškas produktas. Na, o susirūpinusių inteligentų balsų geriausia negirdėti. Tada jų lyg ir nebūta.